

1. เรื่อง พัฒนาอย่างไรให้บ้านสะอาด ประชาชนอนามัยดี ซีวีสมบูรณ
2. หน่วยงาน กลุ่มพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนามัยที่ 3 นครสวรรค์
3. รายชื่อผู้จัดทำ
 - 3.1 นางบำเพ็ญ ธนะพัฒน์ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
 - 3.2 น.ส.กมลกาญจน์ คุ่มชู นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ

4. วัตถุประสงค์

เพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน

5. กระบวนการจัดการความรู้

5.1 การบ่งชี้ความรู้

บ้านหรือที่พักอาศัยถือเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว แต่ปัจจุบันวิถีชีวิต และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การทำงานต้องเร่งรีบ เพื่อแข่งขันกับเวลา ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ละเลยต่อสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ที่พักอาศัยขาดการดูแลที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสุขาภิบาลขั้นพื้นฐานในครัวเรือน เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการจัดบ้านเรือน การปรุงประกอบอาหารที่ถูกสุขลักษณะ การจัดการมูลฝอย น้ำเสีย สิ่งปฏิกูล การควบคุม กำจัดสัตว์แมลงพาหะนำโรค รวมทั้งการละเลยการสร้างพฤติกรรมอนามัยที่ดีของตนเอง และสมาชิกในครัวเรือน

การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในบ้านถือว่ามีความสำคัญ เพราะหากไม่มีการดูแลรักษาความสะอาด ที่พักอาศัยก็จะกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์ และแมลงพาหะนำโรค ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดโรคต่างๆ เช่นโรกระบบทางเดินหายใจ โรกระบบทางเดินอาหารและน้ำเป็นสื่อ ไวรัสตับอักเสบบี โรคไข้เลือดออก การส่งเสริมให้ประชาชนตระหนัก และเห็นความสำคัญของการจัดที่พักอาศัยให้ถูกสุขลักษณะ มีพฤติกรรมอนามัยส่วนบุคคลที่ดี รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือชุมชน จะสามารถป้องกัน หรือลดอัตราการเกิดโรคที่กล่าวมาข้างต้นได้ แต่เนื่องจากการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนเป็นโครงการใหม่ ที่กำหนดเฉพาะแนวทางการประเมินรับรองหมู่บ้าน/ชุมชน ไม่มีรูปแบบ ขั้นตอนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนว่าจะต้องดำเนินงานอย่างไร ที่จะทำให้ประชาชนร่วมมือ ร่วมใจปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายใน และบริเวณบ้านโดยรอบให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักสุขาภิบาลก่อนที่จะถึงขั้นตอนการขอรับการประเมิน ด้วยเหตุผลดังกล่าว กลุ่มงานพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมจึงสนใจที่จะจัดการความรู้เรื่อง การจัดทำกรอบแนวทางการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน

5.2 การสร้างและแสวงหาความรู้

เนื่องจากการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนเป็นโครงการใหม่ที่กรมอนามัยมอบนโยบายให้ศูนย์อนามัยต้องดำเนินงาน จึงไม่มีหน่วยงานใดดำเนินงานมาก่อน ทำให้ไม่มีพื้นที่ที่จะศึกษาขั้นตอนการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ตามได้พยายามศึกษา ค้นคว้า หาโครงการที่มีเป้าหมายการจัดการอยู่ที่ครัวเรือน หรือชุมชน และมีเรื่องพัฒนาเกี่ยวกับการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน ซึ่งพบว่า โครงการจัดการขยะแบบครบวงจรในชุมชนของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นโครงการที่พัฒนาการจัดขยะในครัวเรือน และชุมชน ให้มีการคัดแยกขยะ และนำขยะไปใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อลดปริมาณขยะที่จะต้องนำไปกำจัด ซึ่งการจัดการขยะเป็นเรื่องหนึ่งที่อยู่ในประเด็นที่ต้องพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงทำการศึกษารายละเอียดโครงการนี้ ด้วยวิธีการ

ศึกษาจากเอกสาร และสอบถามเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ข้อมูลว่า การดำเนินงานเริ่มต้นจากการคัดเลือกแกนนำชุมชน เพื่อเป็นตัวแทนเข้ารับการอบรมเรื่องการจัดแยกขยะเมื่อแกนนำชุมชนได้รับความรู้แล้วให้นำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดต่อยังบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง หลังจากนั้นจึงวางแผนที่ทำการประเมินการจัดการขยะในแต่ละครัวเรือนตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนด

ศึกษาดูงานการจัดการขยะแบบครบวงจร ที่บ้านทุ่งศรี อ.ร่องวาง จังหวัดแพร่ เริ่มต้นการดำเนินงานเหมือนกันคือ คัดเลือกแกนนำชุมชน เพื่อเป็นตัวแทนเข้ารับการอบรมเรื่องการคัดแยกขยะ และนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดต่อกับบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง หากบ้านหลังใดยังไม่ให้ความสนใจ และไม่ให้ความร่วมมือก็จะไม่บังคับ จะเลือกจะเฉพาะบ้านที่ให้ความร่วมมือก่อน เรียกว่า สร้างผู้ก่อการดีรวมกลุ่มให้มากที่สุด เพื่อเป็นแรงกดดันกับบ้านที่ยังไม่ให้ความร่วมมือ บ้านทุ่งศรีกว่าจะพัฒนาให้ได้ทุกหลังคาเรือนร่วมมือกันจัดการขยะใช้ระยะเวลามากกว่า 5 ปี แกนหลักในการขับเคลื่อนคือ ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งศรี สนับสนุนเรื่องงบประมาณ ส่วนเจ้าหน้าที่จากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่จะให้ความรู้ทางวิชาการ

ศึกษาคู่มือการโครงการบ้านสะอาด อนามัยดี ชีวิตสมบูรณ์ สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัยเกี่ยวกับเกณฑ์การประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัว

5.3 การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ

ทีมร่วมดำเนินงานโครงการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากกลุ่มงานพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนามัยที่ 3 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และรพ.สต.ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ดำเนินโครงการ พุดคุยประเด็นที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การศึกษาดูงานการจัดการขยะแบบครบวงจรที่บ้านทุ่งศรี และคู่มือการดำเนินงานโครงการบ้านสะอาด อนามัยดี ชีวิตสมบูรณ์ ได้ข้อสรุปขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้คือ

ขั้นตอน	รายละเอียด
1. คัดเลือกแกนนำชุมชน	เจ้าหน้าที่รพ.สต. หรือผู้ใหญ่บ้าน คัดเลือกแกนนำชุมชน ซึ่งได้แก่อสม. สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือประชาชนที่สนใจ
2. จัดอบรมให้ความรู้แก่แกนนำชุมชน	ความรู้ที่ให้แกนนำชุมชนคือเรื่อง 2.1 ประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน 2.2 จัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนอย่างไรให้ถูกหลักสุขภาพ <ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะของบ้านและบริเวณโดยรอบ - ห้องน้ำ ห้องส้วม - ห้องนอน - ห้องครัว - น้ำอุปโภค และบริโภค - การจัดการมูลฝอย - การจัดการน้ำเสีย - การควบคุมสัตว์ และแมลงพาหะนำโรค - สารเคมี และความปลอดภัย
3. ประชุมวางแผนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน	ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน ร่วมกันวางแผนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยมีเจ้าหน้าที่รพ.สต. สสอ. อปท. เป็นพี่เลี้ยงในการประชุมเพื่อกำหนดรูปแบบ และระยะเวลาในการดำเนินงาน

ขั้นตอน	รายละเอียด
	<ul style="list-style-type: none"> - การประชาสัมพันธ์ แจ้งให้ประชาชนในพื้นที่ - ประเมินตนเองเบื้องต้นในแต่ละหลังคาเรือน โดยผู้นำชุมชน อสม. เจ้าหน้าที่จากรพ.สต. และอปท. - การปรับปรุงทำความสะอาด บ้านเรือน และพื้นที่ส่วนรวม
4. การประเมินครั้งที่ 1 ประเมินสถานการณ์	ทีมประเมินระดับจังหวัดสุ่มประเมินครัวเรือนในแต่ละละแวก เพื่อประเมิน และวิเคราะห์สถานการณ์จัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม ในครัวเรือน เพื่อให้ข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุงแก้ไข
5. การประเมินครั้งที่ 2 รับรองบ้านสะอาด	ทีมประเมินระดับจังหวัด สุ่มประเมินหลังคาเรือนในหมู่บ้าน ร้อยละ 60

5.4 การประมวลผล และกลั่นกรองความรู้ ครั้งที่ 1

กลุ่มพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้นำขั้นตอนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนไปใช้ที่บ้านท่าไม้ หมู่ 2 ต.ท่าไม้ อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์ ซึ่งในขั้นตอนการประชุมวางแผนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน ได้แผนการดำเนินงานที่แตกต่างจากขั้นตอนที่ได้วางไว้ กล่าวคือ บ้านท่าไม้ จะเริ่มต้นด้วยการพัฒนาบ้านแกนนำชุมชนทั้งหมดให้มีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมให้ถูกหลักสุขาภิบาลก่อน แล้วถึงค่อยขยายไปสู่บ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกับแกนนำชุมชน ที่สมัครใจที่พร้อมจะพัฒนาปรับปรุงก่อน แผนการดำเนินงานเป็นดังนี้คือ

กิจกรรม	เป้าหมาย	ระยะเวลา
1. พัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในบ้านแกนนำชุมชน * เยี่ยมบ้านแกนนำชุมชน เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง แก้ไข * จัดการประกวดบ้านตัวอย่าง	บ้านแกนนำชุมชน 28 หลัง	ม.ค. – ก.พ. 58
2. แกนนำชุมชนขยายการพัฒนาสู่หลังคาเรือนในละแวก	50 หลังคาเรือน คนละ 2- 3 หลัง	เม.ย. – พ.ค. 58
3. ตรวจสอบประเมินบ้านขยายผล	50 หลังคาเรือน	มิ.ย. 58
4. ประชุมสรุปผลการดำเนินงาน	แกนนำชุมชน	ก.ค..58

ทีมประเมินบ้านแกนนำชุมชน จะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากรพ.สต. สสอ. แกนนำชุมชนทุกคน โดยให้เจ้าหน้าที่เป็นหัวหน้าทีมในการประเมินแต่ละเรื่อง แล้วให้แกนนำชุมชนเป็นลูกทีม เพื่อจะได้ให้ความรู้ในแต่ละเรื่องที่จะประเมินไปด้วย การพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนด้วยขั้นตอนการดำเนินงานแบบนี้ ต้องใช้ระยะเวลานานกว่าจะครอบคลุม ครัวทุกหลังคาเรือน แต่ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงานจะเกิดความยั่งยืน เพราะเกิดจากความสมัครใจของประชาชนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนงานด้วยขั้นตอนแบบนี้ ต้องมีการติดตามการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อมิให้การดำเนินงานหยุดชะงัก

ครั้งที่ 2

กลุ่มพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้นำขั้นตอนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนไปใช้ที่บ้านหนองไผ่ หมู่ 9 ต.เขาชนกัน อ.แม่वंก จ.นครสวรรค์ ได้เทคนิคการดำเนินงานในบางขั้นตอนเพิ่มเติมดังนี้

การประชาสัมพันธ์ ชี้แจงให้ประชาชนในหมู่บ้านรับรู้ ผู้ใหญ่บ้านใช้วิธีการจัดทำสปอร์ต ชี้แจงและให้ความรู้ทางหอกระจายข่าว นัดประชุมเป็นรายคุ้ม โดยมีมือสมัครรับผิดชอบในแต่ละคุ้มรับผิดชอบในการประสานงานนัดหมาย การประเมินตนเอง ก่อนที่จะขอรับการประเมินจากทีมจังหวัด ผู้ใหญ่บ้านหนองไผ่ได้ให้มือสมัครประเมินบ้านที่อยู่ในคุ้มที่รับผิดชอบ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนที่ยังเป็นประเด็นปัญหา

การประเมินรับรองโดยทีมจังหวัด แบ่งออกเป็น 5 ทีมย่อยตามหัวข้อที่จะประเมิน โดยให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นหัวหน้าทีม และมีมือสมัครมาร่วมทีมประเมิน เพื่อให้การเข้าประเมินบ้านแต่ละหลังใช้เวลาน้อย อีกทั้งยังเป็นการสอนวิธีการประเมิน พร้อมไปกับให้ความรู้เรื่องการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมไปด้วย ผลจากการประเมินได้คืนข้อมูลให้กับชุมชน โดยผู้ใหญ่บ้านนัดประชาชนในหมู่บ้านให้มาร่วมรับฟัง พร้อมกับการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนที่ถูกหลักสุขาภิบาลต่อไป

จากการนำขั้นตอนการพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนไปใช้ใน 2 พื้นที่ ได้กรอบแนวทางการดำเนินงานพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน และชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

1. ประสานความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล เทศบาลหรือองค์การบริหารท้องถิ่นตำบล
2. ชี้แจงโครงการ และเกณฑ์การประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนให้กับแกนนำชุมชนอาสาสมัครสาธารณสุข หรือตัวแทนครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนการดำเนินงาน เรื่องที่จะพัฒนามีอะไรบ้างโดยจะให้ผู้เข้าร่วมฟังการชี้แจงต้องทำการประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในบ้านของตนเอง เพื่อทำความเข้าใจในเกณฑ์การประเมิน
3. ประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้ทราบถึงการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ถูกหลักสุขภาพ โดยทางหอกระจายข่าว หรือประชุมตามละแวกคุ่มต่างๆ
4. ชุมชนประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนด้วยตนเอง โดยให้อสม.ประเมินบ้านในแต่ละคุ่มที่อยู่ในความรับผิดชอบ
5. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำข้อมูลการประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนของอสม.มาวิเคราะห์หาประเด็นปัญหา เพื่อนำเสนอให้กับประชาชนในชุมชนรับทราบ
6. จัดประชุมตัวแทนครัวเรือน เพื่อนำเสนอผลการประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมโดยอสม. และวางแผนการปรับปรุงการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนร่วมกัน
7. ชุมชนประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนด้วยตนเองอีกครั้ง โดยอสม. เพื่อเตรียมความพร้อม ก่อนขอรับการประเมินจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
8. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน โดยสุ่ม 60 % ของจำนวนหลังคาเรือน สรุปผลการประเมิน พร้อมให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเพิ่มเติม

จากการดำเนินงานพบข้อที่น่าสังเกตคือ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนคือ ผู้ใหญ่บ้าน และอสม. การเริ่มต้นพัฒนาบ้านแกนนำชุมชน และอสม. ให้มีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ เกิดคำแนะนำการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนที่ส่งต่อไปกับประชาชนในชุมชนได้อย่างมั่นใจ และเกิดการยอมรับที่จะปรับเปลี่ยนการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน

5.5 การเข้าถึงความรู้

จัดวางข้อมูลไว้ใน Drive k – กลุ่มพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม – กมลกาญจน์ – สุขภาพครัวเรือน_KM

5.6 การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้

แบ่งปันความรู้ใน Facebook กลุ่ม KM-HPC8

5.7 การเรียนรู้

ปี 2559 ได้นำแนวทางการดำเนินพัฒนาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนไปดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร 1 ชุมชนที่มีอัตราการเกิดโรคไข้เลือดออกสูง เมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงาน จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมงานอีกครั้งเพื่อพิจารณาปรับปรุงขั้นตอนการดำเนินงาน